

BALASSA PÉTER

Rövid mutató Rónay György meg nem hallott ajánlásaihoz

(Ki-másolás a Naplóból)

In omnibus caritas

Rónay György több ezer oldalas, válogatott naplója, mely két kötetben jelent meg 1989-ben, alig váltott ki méltó érdeklődést és visszhangot, mind a katolikus közvéleményből, mind a szélesebb irodalmi közönségből. Sok oka lehet ennek, legkevésbé a Napló, a maga monstruózus egyenletességével és számos más erényével, melyekről magam is csak igen röviden szoltam a Vigilia hasábjain (1991. január). A meghökkentő visszhangtalanság nem menthető, de magyarázható: 1989 az az év volt, amikor a rendszerváltás előtti rövid időben, de az utolsó *kegyelmi* pillanatban, az értelmiség legnagyobb része nem efféle könyvek olvasásával törődött; s ezért nem járhat szemrehányás, hiszen egy-egy pillanatilag joggal hihette, hogy viszonylag hamar lehet itt élhető, kevésbé gyűlölködő, *konstruktív*, munkálkodó teret és helyet teremteni, csakugyan (legalábbis Mohács óta) páratlan szerencsével, ahogyan mindez az ölünkbe hullott. *Nem mi küzdöttük ki, hanem adatott.* A rendszerváltás folyamatában, amelyben — ne feledjük ezt se (túl sokat felejtünk a közelműltből) — nem 90, hanem 88–89 pezsgése, öröme és bánata volt a csúcspont, nem jutott idő Rónay naplójára, mert az ő irányja kitartó, makacs, szelíden kérlelhetetlen naplóvezetésével éppen az idő lassúsága, bizonyos értelemben örökkévalósága, az idő isteni dimenziója, határ-természete mellett tanúskodott. Így sokan, akik kézbe vették, *akkor úgy* hihették, hogy ez egy *régi ember régi* könyve. Az időmúlás aritmiás rejtélyére vall, hogy ha *most*, két-két és fél év múlva kézbe vesszük, ellenkező érzésünk támad: hiszen itt is, meg ott is, ezen a lapon is, amazon is *nostra res agitur!* Méghozzá ijesztő pontossággal, tiszteletre méltó szinkronitással, különösen az 1945–51 közötti években, 1956-ban és utána két-három évvel. A változások forgószelében mutatkozott meg Rónay higgadtságának, klasszikus hajlamának, nem csillogó, hanem a mélyben átmelegítő belső beszélgetésének, epikai lassúságának hallatlan intő, figyelmeztető és a meghallgatással eleve nemigen számoló, időszerű ereje. Ez a szkeptikus és mély tűzű vallomássorozat és elemzés-széria száz oldalakon át látszólag csak munkanapló: Maritainról és Claudelről, Gide-ről és Kafkáról, saját művekről, a XVII. századi gall szellemiségről, a katolikus filozófiáról vagy éppen Móricz Zsigmondról (remek miniatűrök találhatók benne a nagy íróról), vagy éppen a kritikusan szemlélt Márairól és a *már akkor*, 1955 körül féltve, de megvesztegethetetlenül okosan, hűvösen szemlélt Juhász Ferencről. De mindez nem az lenne, ami, ha nem teljesedne ki e csaknem kétezer oldal egy mély, belső egyház-önkritikával, a polgári kereszténység és a magyar politikai-történelmi-szociológiai változások, folyamatok példásan pontos rajzával. Rónay György

naplójának viszonylagos visszhangtalansága, különösen méltatlanul a katolikus értelmiség részéről, e mai időkben ezen a ponton nagyon is érthető: ez a kivételes irodalmi ember, ez a szellemi-irodalmi *munkás és alkotó*, páratlan arányérzékkel, rendületlen mértéktartással rendelkezett, épp ezért rendkívül kényelmetlen és időszzerűen kényelmetlen manapság. Szerény vezéralak volt, tehát egyenesen kihívó az időszűrése mindannak fényében, ami 1989 után történt a magunk háza táján. Mert ő aztán a saját portája-portánk előtt söpört mindvégig, meghozza úgy, hogy a hűségéről sem feledkezett meg; tisztította folyton a Házat, de nem hagyta el. Ez észrevétlenül is *rendkívüli teljesítmény*, szabadság és szent kötelek különös dialektíája, munkálkodás és ima egyszerre. Nagyon nem kell ma Rónay György, és meghallásától óvatosan elhúzódik az a közvélemény, amely a legtöbbet tőle, Belon Gellértől, Síktól, Pilinszkytól, Jelenitstől, Nyíritől, Mihelics Vidtől stb., a szélesebb értelemben vett akkori magyar katolikus és ökumenikus szellemiség magaslataitól megtanulhatott volna. Mert az a legmegdöbbentőbb ebben a történetben, hogy a hol totális, hol csak manipuláló diktatúra négy évtizedében — néhány kivételes ember és holdudvaruk révén — a katolikus-keresztény szellemi megújulás, nevezhetjük zsinatinak is (mely jóval előtte kibontakozni, kicsírázni látszott már, ennyiben magyar eszmetörténeti dokumentum is ez a napló!), *már készen állt*, már csaknem minden megvolt az igazi, mély átformáláshoz, beteljesedéshez — nagy teljesítményekkel, kötés és szabadság dialektikájának átlátásával, megvesztegethetetlenségével és szelíd radikalizmusával. Szűk hatósugarú, de intenzív, sajátos magyar aggiornamento volt. És *akkor* volt meg, akkor valóban történt valami, cáfolhatatlanul. Lejátszódott, néhez körülmények között, az *igazi* megújulás és újra kiteljesedés. Most meg éppen *ezt* veszítjük el, ahelyett, hogy a kegyelmi pillanat hangjaira hallgattunk volna, és nem valami egészen másra. Relatív, hogy mindaz, ami a kereszténységgel a rendszerváltás folyamatában és utána történt, Rónay naplójának fényében szinte jobban érthető, mint saját tapasztalataink alapján, mert éppen azt revelálja, hogy ami jóval a halála után itt történik, már az ő életében többször, reménytelen ismétlődéssel lejátszódott nálunk. Amit az előbb katolikus, szellemi megújulásnak neveztem, voltaképpen az üldözés vagy manipuláció („kis lépések” stb.) korában, az volt a kivétel és a kivételes, és ami a politikai szabadság és a gyöngye, de meglévő demokrácia körülményei között történik, az a törvényszerű, az az ismerős, az a szabályszerű. És ez igen keserű, fájdalmas felismerés. Tehát legjobb eltagadni... Ezért nem aktuális ma Rónay és még néhányan, ezért nem olvassuk ezt a naplót: kényelmetlen, felkavaró, szembesítő és gondolkodásra szorító, amire most „nincs idő”. *Habent sua fata libelli*, ezt mindennél jobban példázza Rónay naplójának sorsa megjelenése óta, s nemcsak az irodalmi, hanem a szélesebb keresztény értelmiségre nézve is. Az pedig, hogy a régebben érdeklődő nem-hívők száma csökkent, szintén a feledést erősíti. Mert ez az író *megszégyenítően tisztánlátó*. Alapos oka van körülötte a hallgatásnak. Ezért most nem takarítva meg sem olvasónak, sem magamnak a „kötelezően” rótt tiszteletkört, ki-mások ebből a két vastag kötetből néhány idézetet — égő parazsakat egy szelíden, egyenletesen melegítő kemencéből —, hogy igenis megégesse mindazokat, akik még képesek fájdalmas önbírálatra, a fájdalom megújító erejére. (Külön figyelmükbe ajánlom az olvasóknak az évszámokat.)

✱

Az. I. kötetből:

1946. március 6. Elhiszem, hogy V. P.-ben sok jogos ellenszenv és indulat dolgozik; és igazi államférfi s méltó a pozícióra, ahol áll, csak akkor lenne, ha uralkodnék indulatain s ellenszenvein. Így sok benne a demagógia. Nem tudom elhinni, hogy amögött, amit mond, elejétől végig világosan és felelősséggel átgondolt reálpolitika állna. Vajon amikor „megtorolja a nép százados sérelmeit”, s ilyen szellemenben torolja meg, nemcsak balekja-e egy egészen másféle szándéknak...?

1946. április 8. Hibáink mechanizmusa ijesztő. Pontról pontra ugyanúgy folyik le az „eset”, s közben vajon nem játszik-e közre e magát gerjesztő dühben az is, hogy aki velünk szemben áll, egyben „hatalmunk” alatt is áll? Egy diktátor, egy szadista lappang bennünk még azokkal szemben is, akik a legközelebb vannak hozzánk... az ember ebben a káoszban mind hajlamosabb lesz rá, hogy valaki másnak a fejével gondolkodjék; irányító szölamokra, tömör jelmondatokra van szüksége.. stb. Az embernek maholnap eszébe se jut, hogy saját maga, saját szellemi munkájával dolgozza fel azt, amit elébe adnak... a modern politikai propaganda egész módszertana: az emberi ítélőképesség és önálló gondolkodás elsatnyulását célozza.

1948. május 2. H. R. fő ellenvetése a hercegprímás politikája ellen: nincs — mondja — szeretet a magatartásában; s az a passzív rezisztencia, amire ösztökél, káros... A jelen esetben például nemcsak egy adott rendszerrel szemben való elutasításról van szó..., hanem arról is, hogy e passzív szellem meggátolja azt is, hogy kellően érvényesülhessen e falakon belül egy haladóbb, radikálisabb, modernebb gondolkodásmód... sokan ringatóznak abban a téves illúzióban, hogy a társadalmi fejlődést egy — s mily naivan elképzelt! — politikai fordulattal vissza lehet csinálni. Általában mindig veszélyes úgy politizálni, hogy egy politikában bármi szerepet engedjünk meg a ressentiment-érzelmeknek; ezek ugyanis csak a saját sérelmeiket s érdekeiket nézik s rövidesen még az esetleges jószándékon is úgy fölülkerekednek, hogy valóságos rémuralmat teremtenek... (vesd össze 1956. december 25.: Semmiféle úgynevezett egyházpolitikai dologba nem akarok belekeveredni, pláne ebben az áldatlan helyzetben, mikor a de jure feje de facto elhagyta az országot, tetézve ezzel népszerűségének azt a szétdőlését, nimbuszának azt a szétpukkadását, amit már a forradalom végén mondott, amit kiábrándító, öntelt, politikailag ostoba, emberileg ellenszenves, egyházi szempontból kiábrándító beszédével megtett...)

1948. július 11. ...ha lelkiileg-szellemileg-erkölcsileg ilyen készületlenül találná a várakozókat a változás, ugyan hogyan tudnák megfékezni az indulatokat, hogy tudnák elkerülni az új kurzust, hogyan tudnák megakadályozni a kereszténység újabb politikai-közéleti kompromittálódását s ennek beláthatatlan következményeit?

1949. március 20. Az alapvető kérdés: hogyan vált lehetségessé, hogy Magyarországán kereszténység, katolicizmus és szabályszerű „jobboldali” ideológia oly végzetesen összekeveredett, hogy végül is a fasizmus a kereszténység trójai falovában lopózott hatalomra? (Ajánlom figyelmébe az olvasónak az ezt követő oldalakat: 216–221.— a szerző megjegyzése.)

1949. március 10. De azok a katolikusok, akik az egyház zászlaja alatt inkvizíciót és pogromot szeretnének, akik a reváns gondolatával titkon a késüket köszörülik és akasztófákat ácsolnak, szintén szögesen szemben állnak az evangéliummal... az evangélium-ellenes bosszúvágy, „mindent vissza”, meg-

torlás-szomj, amikor az ellenségek iránt is kötelező szeretetről beszélni egyenlő az áruházzal. S mindehhez... mennyi nyakasság, csökönység, korlátolt jószándék és korlátlan cinizmus... Nincs más támasztékunk, mint a bizalom a gondviselésben; *de ennél erősebb nem is lehet*. Isten tenyerében vagyunk; Istenem, adj nagyon mély bizalmat tebenned... Irtsd ki belőlünk a gőgöt... Taníts meg igazán tudnunk és vállalnunk azt, hogy bármi történjék, legyen meg mindenben a Te akaratod.

1950. január 6. Papok, akik a revánsra spekulálnak... Mint annyiszor, félő, hogy ismét szolgálai buktatnák meg a valóság próbáján az evangéliumot. Mert sokan készülnek rá, elszántan, odaadással, majd hógynem lelkiismeretesen. Nagy körültekintéssel igyekeznek dogmatikai alapot vetni a bosszúvágyuknak... Nem ismerik, vagy nem akarják ismerni a vallás és politika viszonyára vonatkozó számos, világos és félreérthetetlen útmutatást, kezdve az evangéliumtól a modern idők enciklikáig... Néha fölmerül bennem a kérdés: vajon hogyan tudnak valóban hinni, katolikus módon hinni az ilyenek. Hinni egy gyermekben, aki Isten, hinni ebben a proligyereken, ebben a Megváltóban.

1950. január 19. Hogy a kereszténységnek védekeznie kellett a fölvilágosultnak nevezett tudomány elvi és propagandisztikus ateizmusa ellenében, az nyilvánvaló. Az a gyanúm azonban, hogy nem mindig egészen úgy, olyan szellemben, olyan haladásra készen és addig a határig védekezett, ahogyan és ameddig okos és hasznos lett volna. A dolog egyébként nem elszigetelt. Része egy nagy dekadenciának... ez az egyház elpolgárosodásának a kora, amiről nálunk még csak beszélni se lehet, holott a mi megújulásunk szempontjából nem ártana tiszta vizet önteni a pohárba. (Lásd még a következő oldalakat: 364–365, ill. 377–379. — a szerző megjegyzése.)

1950. május 20. Természetes, hogy egy katolikus, akinek... el kell fogadni a szépség bizonyos önértékűségét, némileg zavarba jön, ha olyan idegen s ráadásul bizonytalan kategóriákat akarnak ráhúzni az irodalomra, mint „egészség” és „betegség”. Nem kell utóbb majd betegség címen a fél világirodalmat megtagadni, olyasféleképp, ahogy a marxisták teszik Proustól Mauriacig? Nem lehet-e betegnek bélyegezni Mauriacot, Greent, sőt Szent Ágostont? — (A keresztény nagykorúságról, a kisközösségekről lásd: I. Kötet 427–428, ill. 437–439. — a szerző megjegyzése.)

1952. január 21. Az asszony..., ahogyan össze tudta egyeztetni a szinte stupid dzsentrí és „úri” osztálygőgöt, ennek már-már sebzően agresszív válfaját a kereszténységgel... az úriasszony kurta kis vállrándítása, „lesajnálása” egyesek felé; a gyűlölködés, ami egészen megrökönyítő nála, a kicsinyesség, hogy például Y. csak négy polgárit végzett, a nagyapja „csak” kéményseprő volt.

1950. január 22. Változatlanul tovább tart a gőg lázadása: az emberfölötti, az isteni kiiktatása az emberi életből, morálból, mindenből... Mit ér az a „keresztény világnézet”, amely nem a Krisztus istenségében való hit a forrása, amely nem az Inkarnáció humanizmusa?... A „világnézeti kereszténységnek” nagy veszélyei vannak. Az egyik; hogy kurzussá fajul; erre remek példa a mi világháború utáni kurzusunk. A másik: a teljes kereszténység rovására a helyzet, alkalom vagy szükség kívánta megalkuvás; példa rá egyes katolikus mozgalmaink belesiklása bizonyos gyanús jobboldaliságba a második világháború idején. Világosan, szenvedélyes, elfogultságok nélkül kellene szembenézni... (vesd össze: 518, ill. 529. — a szerző megjegyzése.)

A II. kötetből

1953. május 30. Schütz — sajnos, pályája tanúsítja — ennél többet ért azon, hogy „vér”, s ennél többet tulajdonít neki. A mondatra túlságosan ráveti árnyékát — és nem véletlenül! — a náci-germán vér- és fajmítosz... szemrebbenés nélkül tudja és meri ilyen vonatkozásban Krisztus vérére emlegetni! A Krisztus zsidó vérére gondol talán? Alig hiszem; bizonyára nem jut eszébe ezúttal, hogy Krisztus is zsidó volt... s ha van valami, ami mereven szemben áll a Vér mindenféle pogány mítoszával, hát Krisztus vérének megváltó misztériuma az; Krisztus vére, mely evangéliumának pecsétjeként egyformán omlik zsidóért, görögért, pogányért. (lásd tovább: 164–165. — a szerző megjegyzése.)

1966. március 29. Cocteau írja: „Szép kis farce: az Egyház, mely magához csalja a világot. Szeretem azt a villefranche-i sekrestyést, aki hatkor kizavar a templomból, mert zárnak. Zörgeti a kulcsát, a hajó túlsó végéből szólongat, és szid, mert nem távozom elég gyorsan. Ne feledjük, Max Jacob hat évig keresett egy papot, aki meghallgassa.”

1966. március 30. Maritain Cocteau-nak: „Sokan, akik ellenségeinknek hiszik magukat, valójában közelebb vannak hozzánk, mint gondolják és gondoljuk. Csodálatos erővel kívánják azt az Istent, akit mi szeretünk s nem eléggé szeretünk. Ha jobban szeretjük volna, ki tudja, nem ismernék-e?”

1953. augusztus 12. [A papokból] örömmel kellene áradnia. De miért nem árad belőlük; miért oly kevésből árad? Sokszor mintha... egyenesen kellemetlenül éreznék magukat benne.

1965. április 7. [De a papok] meg akarják mutatni többnyire a tudományukat és a művészetüket. Akkor aztán rendszerint kiderül, hogy nem tudósok és nem művészek. Éppen azt nem csinálják, ami a dolguk. Prohászka elmélkedéseinek furcsa, zaklatott, idegesítő üressége...

1965. április 29. Minek van itt olyasminek kilátása, amit én művelek? Néha elfog az émelygés a sok kicsinyességtől, sunyiságtól, saját pecsenye sütögetéstől.

Ua. április 30. Volt egy időszak, amikor mindenki a mellét verte és esküdözött, hogy soha nem hazudik többé. Aztán, a konszolidációval, szép lassan elkezdtek hazudni, jórészt ugyanazok. Van, aki cinikusan, világos tudatában annak, hogy hazudik; van, aki lelkesen, mert olyan buta vagy ocsmány, hogy észre sem veszi, hogy hazudik. A papír nem figyelmezteti: nem pirul el a toll, az írógép, a nyomdafesték alatt. (...) Ezért aztán minden azon múlik, milyen minőségű emberek azok, akiknek a hatalom a kezében van.

1959. május 15. Csodálatos szívós dolog a „jóember” (pontosabban: jámborkodó) katolikusok összeesküvése a színvonal ellen... Egy gondolat, papok használatára, prédikációhoz: „Állandó bennünk Krisztus passiója. Ha nem vagyunk annak az oldalán, akit gyötörnek, azokkal vagyunk, akik gyötrik.” (Jouhandeau)

1957. január 12. Minden időmet elfoglalja a munka, meg a közügyekben való semmittevés; tegnap például az írószövetségi elnökségi ülés tizenegyfől nem is tudom meddig tartó közgyűlése... szétfolyik minden a meddő szónoklásban... adj minél kevesebb ilyen duma-napot, Istenem, mert ebbe bele kell dölgeni.

1958. április 28. Értekezlet után, mely megint a szellemi tunyaság és kevéssel elégedettség nyomasztó légkörében folyt le. Az embernek néha kedve volna kiírni a kapu fölé: „Ki itt belépsz, hagyj föl minden reménnyel!” Álmoság, valami indokolatlan és bosszantó önelégültség, a katolikus gőg egy

fajtája... egy levegőben úszó szigeten... mely azért eltéphetetlen vasmacskával van behorgonyozva a múltba... abba az életformába, amely menthetetlenül elmerült, vagy éppen most van elmerülőben. Tegnapra tapadt szemlélet — ahelyett, hogy az alakuló holnapnak íránk, azt próbálnánk megkeresztelni.

1958. február 24. Egy elnyomott s egy támadó szellemi imperializmus között, melyek mindketten totális igényűek, van, lehet középút? Érdemes ezt keresni? Érdemes ezért akárcsak órákat — jobb célra fordítható órákat feláldozni az életünkben?

1956. szeptember 25. Egy sunyi, alattomos, denunciáló névtelen levél; olyan valaki írta, aki jártas dolgainkban és nagyon jól tudja, hogyan kell „bemószrolni” — pestiesen szólva — az embert. Sajnos, egy bizonyos értelemben tipikus „katolikus levél”. Ahogy olvastam, csak még jobban megállapodott a véleményem, — mert hiszen ez a levél egy egész katolikus mentalitásnak ad hangot. Megtenni tisztességgel, amit meg kell és lehet tenni a katolikus vallás okos védelmében — de nem várni a katolikusoktól soha semmit, függetlenül maradni szervezetektől, aljasság, rágalom, jellemtelenség, korlátoltság tenyészik dúsan és emberi gonoszság ezekben az Úr Jézus palástjának az árnyékában. Hol voltak ezek akkor, amikor Vid meg én vállaltuk a modern katolicizmus nem éppen kockázatmentes védelmét nyíltan, ország-világ előtt? Most, ha úgy érzi, enyhül a nyomás, nagy elszánással vállalják a névtelen levél megírásának heroizmusát. Mind hősök ők, mind férfiak.

1956 október-novemberének különlegesen tárgyilagos és revelatív leírása a 479. oldaltól az 510. oldalig található. Teljes terjedelmében végig lehetne és kellene elemezni. A mai 56-irodalomban szinte párja nincs, miközben írója nem Pesten, hanem — *szorongva* — egy mátrai üdülőben rekedve kíséri figyelemmel az eseményeket.

Végül álljon itt három záró-idézet, kommentár nélkül, mindazoknak, akiknek van fülük, illetve mindazoknak, akik nem olvasták vagy nem akarták olvasni ezt a *csakugyan* veszélyes naplót. Végül is „csak” egy igaz ember, igaz hívő, igaz író írta, akinek a vállaira nehezedett az egykori katolikus humanizmus szellemi megújulásának java, terhe:

1965. május 1. Arland, a *Je vous écris* (Nektek írom) negyedik levelében... látogatás a Saint Benoît-sur-Loire bencés monostorának templomában. Semmi. „*Attendons. Un Dieu inconnu viendra peut-être, une autre fois.*” (Várjunk. Egy ismeretlen Isten talán eljön valamikor.) Majd egy másik alkalommal, talán, eljön. Igen: várni. Nem lemondani a várakozásról. Minden percben beléphet az, akit várunk.

Ügyanaznap: Múlt héten beszélgetés Frénaud-val az erdélyi dolgokról. A mi nemzetiségi elnyomásunk dzsentri dilettantizmus volt a lenini együttélési normák némely mai megszégéséhez képest. De nem ez a fontos. Az a fontos, hogy egyszer végre abba kell hagyni. Nem megtorolni örökké a múlt hibáit mai még nagyobbakkal.. Abbahagyni a rosszat, egyszer s mindenkorra. Vég-érvényesen.

1950. március 14. Egy bizonyos: nem szabad föladni magunkat. Nem szabad lemondanunk magunkról, ebben az értelemben. Nem szabad föladnunk a munkát. Kinek dolgozzunk? Magunknak. Miért? Azért, mert van mondanánk s az a föladatunk, hogy dolgozzunk. Teljesítsük a kötelességünket, melylyel Isten azáltal bízott meg, hogy bizonyos képességet, tehetséget adott. A többi talán már nem is a mi dolgunk.

(Rónay György születése 80. évfordulóján)